

Валентьєва Т.І.

ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО ВИХОВАННЯ ПОЧУТТЯ КОМІЧНОГО У ДІТЕЙ 5 – 6 РОКІВ

Проаналізовано результати констатувального етапу експерименту, який проводився з вихователями ДНЗ, вчителями початкових класів та вихователями груп подовженого дня, щодо проблеми виховання почуття комічного у дітей 5-6 років.

Ключові слова: анкетування, бесіда, готовність, діти 5-6 років, педагог, почуття комічного.

The results of the diagnostic stage of experiment, which was conducted with the educators of pre-school education establishment, teachers of primary schools and educators of groups of the prolonged day in relation to the problem of education of sense comical for children 5-6 years are analysed.

Key words: questionnaire, conversation, readiness, children of 5-6 years old, teacher, sense comical.

Постановка проблеми. Важливим завданням освітньо-виховного процесу дошкільної і початкової ланок освіти є виховання особистості з гармонійно розвиненою емоційно-почуттєвою сферою, психологічно здорових, емоційно стійких, здатних ефективно протистояти стресогенним факторам.

Необхідними рисами гармонійного психічного розвитку дитини 5-6 років є життєрадісність і позитивне світосприйняття, формуванню яких сприяє виховання у дітей почуття комічного.

Почуття комічного є соціальним почуттям, тому на його становлення вагомий вплив справляє соціальне середовище, в якому визначальна роль належить найближчому оточенню дитини. До такого середовища, крім членів сім'ї, належать вихователі дошкільних навчальних закладів, учителі початкових класів і вихователі груп продовженого дня. Виступаючи для дитини 5 – 6 років найбільш авторитетними особами, вони справляють вагомий вплив на ефективність виховання в неї цієї важливої якості.

Питання діагностування місця і ролі комічного в педагогічній діяльності сучасних педагогів та їхньої готовності до її належної реалізації набули

висвітлення в працях Ж. Греку, О. Попової, О. Сергєєвої, М. Станкіна, Н. Старовойтенко. Отримані ними дані засвідчили відсутність розуміння більшістю педагогів важливості виховання у дітей почуття комічного, обмеженість використання ними комічного як засобу виховного впливу.

Проблема „готовності до педагогічної діяльності” привертає увагу теоретиків і практиків вищої школи, які підходять до її вивчення з різних методологічних позицій. Загалом у психолого-педагогічній літературі можна виокремити три підходи до визначенні структурних складових готовності:

– готовність досліджується як сукупність знань, умінь та навичок (Е. Винославська, Н. Кузьміна, Л. Кондрашова, В. Моляко, В. Сластьонін);

– готовність як функціональний стан педагога (Н. Букіна, Ф. Генев, Л. Лавров, М. Левітов);

– готовність як складове особистісне утворення (М. Дяченко, Л. Кандибович, А. Капська).

Враховуючи, що готовність формується на основі досвіду людини, який ґрунтується на позитивному ставленні до діяльності, усвідомленні мотивів та потреб у ній, об’єктивації об’єкта і способів взаємодії з ним, вважали за необхідне діагностувати характер ставлення педагогів до виховання у дітей почуття комічного, їхню обізнаність як із сутністю цього почуття, так і з способами його виховання.

Мета статті: висвітлити зміст і результати емпіричного вивчення готовності вчителів початкових класів, вихователів груп продовженого дня та вихователів дошкільних навчальних закладів до виховання у дітей 5 – 6 років почуття комічного.

Дослідно-експериментальна робота проводилася в дошкільних навчальних закладах і перших класах загальноосвітніх шкіл м. Чернігова та м. Києва. Основними методами констатації обрали анкетування, бесіду та спостереження.

Розроблена нами анкета містила запитання змішаного типу, тобто такі, які вимагали вибору відповіді з поданих в анкеті, й ті, на які треба було дати розгорнуті відповіді.

Перше запитання передбачало з'ясування, чи властива педагогу така якість, як почуття комічного та уточнення, в чому вона виражається.

Даючи відповіді на це запитання, 81,3 % педагогів визнали, що їм властиве почуття комічного; 18,7 % педагогів дали негативну відповідь. Прояв у себе почуття комічного педагоги бачать у тому, що вони „люблять сміятися”, „люблять шуткувати з друзями, знайомими”, „вони можуть підтримати, розвеселити людину у скрутну хвилину”, „допомагають розрядити ситуацію”. Почуття комічного, на думку цих педагогів, – це „вміння сприймати та передавати гумор”, „вміння посміятись над собою, пожартувати з дітьми”, „вміння залишити власні проблеми за межами навчального закладу і приходити на роботу з гарним настроєм”, „вміння з почуттям гумору ставитися до життєвих труднощів”.

У другому запитанні анкети подавалося 10 понять („гумор”, „сатира”, „іронія”, „ пародія”, „клоунада”, „анекдот”, „карикатура”, „комедія”, „комік”, „дотепність”) з яких треба було вибрати ті, що стосуються сфери комічного. Узагальнення результатів показало, що 16,6 % педагогів віднесли до сфери використання поняття „комічне” лише одне-два поняття („клоунада”, „комік”). Розглядали це як свідчення майже повної відсутності у цих респондентів уявлення про сутність поняття „комічне”. Більшість педагогів (59,2 %) віднесли до комічного 3 – 5 понять. Більше половини понять вибрало 18,7 % педагогів. Повне і правильне виконання завдання зафіксоване у 5,5 % респондентів.

У третьому запитанні педагогам пропонувалося висловити свою думку з приводу того, чи вважають вони почуття комічного важливою рисою педагога, і пояснити свою думку. Позитивні відповіді дало лише 5,1 % педагогів, які попередньо зазначили, що самі не володіють цією якістю. Серед тих педагогів, які вважали, що володіють почуттям комічного, 46,5 % погодилися з його важливістю для педагога. Проте лише 30,7 % з них змогли пояснити, чому.

Обстоюючи доцільність своїх поглядів, ці педагоги відзначали, що почуття комічного „допомагає у спілкуванні з дітьми”, „сприяє винайденню оптимальних способів виходу з проблемних ситуацій, які виникають з дітьми або з їхніми батьками”, „дає змогу цікаво організовувати роботу з дітьми”, „допомагає знайти шлях до душі кожної дитини”. Окрему групу склали відповіді такого типу: „педагог має бути творцем і актором”, „педагог має бути творчою особистістю і перевтілюватись відповідно до обставин”, „вихователя з почуттям комічного діти краще сприймають, більше йому довіряють”.

53,6 % педагогів вважають, що в їхній роботі „чим менше комічного, тим краще”, „важливі риси педагога – це доброта і відповідальність, а не почуття комічного”.

Відповіді на четверте запитання, яке стосувалося доцільності внесення елементів комічного в освітньо-виховний процес ДНЗ (початкової школи) в кількісному плані розподілилися таким чином:

- допоможе кращому засвоєнню дітьми знань – 12,4 %;
- покращить психологічну атмосферу в групі – 36,8 %;
- зменшить прояви агресивності дітей – 15,2 %;
- зумовить погіршення дисципліни – 6,3%.

29,3 % педагогів не вибрали жодного із запропонованих варіантів відповіді.

Серед власних варіантів, дописаних педагогами, найбільш типовими були такі: „ускладнить прищеплення дітям навичок культури поведінки і культури спілкування”; „заважатиме ознайомлювати дітей з реальним життям”: „ми виховуємо дітей, а не клоунів”.

На запитання: „Чи допомагало саме Вам почуття комічного у розв’язанні педагогічних проблем?” позитивну відповідь дало 13,5 % педагогів. Уточнюючи, які саме проблеми вдалося подолати, педагоги зазначали, що почуття комічного допомагало „привернути увагу до важливого у змісті навчального матеріалу”, „зацікавити дітей, підняти їм настрій” „м’яко вказати дитині на допущені нею помилки, попередити виникнення нових помилок”,

„відволіктися на деякий час від напруженої роботи”, „у необразливій формі вказати на недоліки у поведінці дитини”, „за допомогою жартів привертати увагу до таких негативних якостей дитини, як неохайність, лінощі, хвалькуватість”; почуття комічного допомагало „залагодити конфліктні ситуації між дітьми”, „створити доброзичливу атмосферу в дитячому колективі”.

На п'яте запитання анкети: „Як часто доводилось Вам спостерігати у старшій групі (першому класі) дітей, які виявляють почуття комічного?” були отримані такі відповіді: „Часто” – 29,6 % педагогів, „іноді” – 63,5 % педагогів, ніколи не помічали у дітей такі прояви 6,9 % педагогів.

Характеризуючи прояви комічного дітьми своєї групи (класу), педагоги відзначили, що почуття комічного найчастіше виявляється дітьми для:

- агресивного приниження інших – 3,2%;
- дружніх піддражнювань – 26,7%;
- підбадьорення інших – 7,3%;
- для того, щоб посміятися над власною невдачею – 4,1%;
- для привернення до себе уваги – 45,6 %.

Свої варіанти відповіді на це запитання не запропонував жоден педагог.

Відповідаючи на шосте запитання анкети, більше половини вихователів (53,6 %) відзначили недоцільність витрати часу на виховання у дітей старшого дошкільного віку почуття комічного. Не визначилися з відповіддю щодо цього 35,8 % вихователів. Позитивну відповідь на це запитання дало 10,4 % вихователів.

На запитання: „Чи приділяєте Ви увагу вихованню почуття комічного у дітей старшої групи (першого класу)?” ствердну відповідь дало лише 9,3 % педагогів.

Серед організаційних форм, за допомогою яких у дітей виховується почуття комічного, були названі вечори розваг, фізкультхвилинки, КВК, День сміху, святкові ранки, театралізовані ігри, психогімнастика.

Серед інших методів виховання почуття комічного педагоги назвали методи прикладу і створення виховних ситуацій. У деяких анкетах стверджувалося, що в своїй роботі вони намагаються роботи це за допомогою читання смішних оповідань, гуморесок, віршів, анекдотів, небувальщин, малювання дружніх шаржів, комічного перевдягання, розучування дражниць, розгляду малюнків, на яких зображені суперечності, засобами театралізованої діяльності. Однак загальна кількість таких педагогів була незначною. Ці ж вихователі зауважили, що проводити таку роботу важко, адже відсутні будь-які методичні рекомендації і розробки з цього приводу. Тому такі заняття не мають систематичного характеру.

Для уточнення результатів, отриманих у процесі анкетуванням, з педагогами проводилася бесіда за таким планом:

– Чи є місце для комічного у Вашому житті: чи любите переглядати (читання, слухання) продукції комічного змісту, чи використовуєте у спілкуванні комічне, чи вдавалося Вам, може й ненавмисно, створити власну комічну продукцію, стимулювати до прояву цього почуття дітей?

– Чи можете Ви допустити ситуації, в яких дозволите собі жартувати разом з дітьми ?

– Чи траплялись у Вашій роботі зі старшими дошкільниками (першокласниками) комічні ситуації? Згадайте комічний випадок зі своєї практики роботи у ДНЗ (початковій школі).

Відповідаючи на перше запитання, 8,7 % педагогів дали негативну відповідь. Відповіді інших педагогів на це запитання були тією чи іншою мірою позитивними. Ці педагоги зазначали, що вони: „люблять дивитися кінокомедії”, „слухати і розповідати анекдоти”, „люблять посміятись у веселій компанії”, „намагаються власним прикладом стимулювати формування у дітей уміння посміятися над своїми помилками”.

Аналізуючи відповіді на друге запитання, з'ясували, що негативно поставились до такого припущення 23,0 % педагогів. Найбільш часто висловлювали небажання цим займатися педагоги, які дотримуються

авторитарного стилю навчання і виховання. Типовими для них Були твердження: „Ми не в цирковому училищі працюємо”, „Дитина має поважати дорослого, а не жартувати з ним”.

47,3 % педагогів допускають таку можливість під час запланованих видів діяльності з дітьми (виховний захід, вечори розваг), але у повсякденній практиці роботи звертаються до цього дуже рідко.

29,7 % педагогів беруть з дітьми участь на рівних у жартівливих іграх, забавах, самі виступають ініціаторами жартів. Так, одна вихователька розповіла, що скориставшись комічною ситуацією, створила умови для її розвитку, коли після денного сну дівчинка надягла весь свій одяг навиворіт. Вихователька запропонувала іншим дітям влаштувати „Показ нової колекції одягу” від відомих модельєрів групи дитячого садка, у процесі якого діти придумували смішні невідповідності в одязі і прикрасах. Цікавою ідеєю поділилась інший педагог, розповівши, що створювала комічний ефект, пропонуючи під час ігор-драматизацій чоловічі ролі грати дівчаткам, а жіночі – хлопчикам.

Проаналізувавши відповіді на третє запитання, ми з’ясували, що 28,6 % педагогів ніколи не помічали комічного під час своєї роботи. 57,3 % відмітили, що комічні випадки траплялись у практиці їхньої роботи, але не змогли пригадати жодного конкретного прикладу. Інші педагоги пригадували і розповідали комічні випадки, 7,6 % респондентів зазначили, що такі випадки трапляються майже щодня.

Найчастіше згадувались випадки, коли об’єктами комічного були діти: згадувались ситуації, коли діти невдало намагались поводитися як дорослі: копіювали їхню манеру спілкування, інтонації, використовували почуті від дорослих фрази, не розуміючи їхнього змісту. Педагогами також пригадувались комічні ситуації, які виникали внаслідок недостатньої обізнаності дітей з елементарними, з погляду дорослих, знаннями: буквальне розуміння переносного значення виразів, заміна незрозумілих слів на співзвучні зрозумілі тощо.

З метою уточнення, отриманих у процесі анкетування та бесіди даних, нами проводилися спостереження за навчально–виховною діяльністю педагогів за такими напрямками: приділення уваги вихованню почуття комічного; стиль педагогічного спілкування педагога з дітьми; використання комічного педагогом як засобу вирішення педагогічних проблем.

Узагальнення результатів анкетування, спостереження та бесіди були виявлені чотири групи педагогів у плані їхньої готовності до виховання у дітей почуття комічного:

До першої групи віднесли педагогів, яких не цікавлять твори мистецтва комічного змісту, вони ніколи не помічають в навколишньому комічного, жоден жанр комічного не викликає у них позитивних емоцій. У цієї групи педагогів відсутнє почуття комічного і вони виявляють негативне ставлення до виховання цієї якості у дітей. Для переважної більшості педагогів цієї групи характерний авторитарний стиль спілкування з дітьми.

Таких респондентів виявилось 9,3 %, хоча за результатами анкетування 18,7 % педагогів відзначили, що не володіють почуттям комічного. Факт розбіжності кількісних показників можна пояснити тим, що майже половина педагогів, котрі заперечили наявність у себе почуття комічного, насправді недостатньо розуміють сутність цього поняття.

До другої групи (56,4 %) було віднесено педагогів, котрі здатні до розуміння комічного, помічають його в оточенні, але майже не використовують для розв'язання педагогічних проблем і не вважають за необхідне виховувати це почуття у дітей. Стиль спілкування більшості педагогів цієї групи – авторитарний.

До третьої групи було віднесено 26,6 % педагогів. Більшість із них здатні до сприймання, розуміння і відтворення готових зразків комічного. Педагоги цієї групи час від часу використовують комічне для розв'язання педагогічних проблем, визнають важливість виховання почуття комічного у дітей, але, за різних причин, не приділяють цьому належної уваги. У більшості педагогів цієї групи переважав демократичний стиль спілкування з дітьми.

До четвертої групи віднесли педагогів, які не тільки здатні бачити в навколишньому комічне, а й конструювати власне комічне (продуктивний рівень почуття комічного), стимулювати до цього дітей. Вони охоче згадують методи і засоби, за допомогою яких створювали умови для виховання почуття комічного у дітей. Всі педагоги цієї групи спілкуються з дітьми у демократичному стилі. Респондентів цієї групи виявилось 8,7%.

Таким чином, більшість педагогів, серед яких проводилася констатація, не тільки не надають належної уваги вихованню почуття комічного у дітей 5 – 6 років, а й вважають це зайвим. Водночас виявлена група вихователів, котрі позитивно ставляться до такої діяльності, але потребують педагогічної допомоги для її ефективної реалізації.

Отримані результати засвідчили, що більшість учителів початкових класів, вихователів дитячих навчальних закладів та вихователів групи продовженого дня характеризуються недостатньою готовністю до проведення роботи, спрямованої на виховання у дітей почуття комічного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Греку Ж. М. Основы применения юмора в процессе подготовки преподавателей английского языка : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. пед. наук : спец. : 13.00.02 / Греку Ж. М. – М, 2008. – 24 с.
2. Попова О. М. Особенности чувства комического у дошкольников и система его формирования в целях оптимизации эмоционально-нравственного развития: автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра. психол. наук : 19.00.07 / Попова О.М. – Н. Новгород, 2006. – 58 с.
3. Сергеева О. А. Подготовка будущих учителей к использованию юмора в педагогической деятельности: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. : 13.00.08 / Сергеева О.А. – Ярославль, 1999. – 18 с.
4. Станкин М. И. Улыбнись, учитель / Станкин М. И. // Народное образование. – 1995. – №1. – С. 101–104.

5. Старовойтенко Н. В. Виховання почуття гумору у старших дошкільників та молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. : 13.00.07/ Старовойтенко Н.В. – К., 2000. – 17 с.

Валентьева Т.И.